

УДК 629.39

В.О. ТАЛАЛАЄВ, Р.В. ГРИЦЬКИЙ, С.В. КУЧЕР

Полтавський військовий інститут зв'язку, Україна

**МОБІЛЬНІ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНІ МЕРЕЖІ КРИТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ:
ІНФОРМАЦІЙНО-ПОНЯТІЙНА МОДЕЛЬ ПРЕДМЕТНОЇ ОБЛАСТІ**

Запропонована інформаційно-понятійна модель мобільної телекомунікаційної мережі критичного застосування. Висвітлені основні виокремлюючі ознаки більш вузьких класів систем, які є складовими цієї мережі. Приведені загальні вимоги до системи термінів та понять, які використовуються при аналізі мобільних телекомунікаційних мереж критичного застосування.

інформаційний обмін, мобільність, модель, метасистема, телекомунікаційна технологія

Загальні положення та визначення

Об'єкт, що є предметом розгляду, являє собою одну із важливих складових в системній ієрархії побудови організаційно-технічної метасистеми, яка є завершеним утворенням з точки зору досягнення певної мети, що покладена в основу її створення.

Таке визначення підкреслює дві важливі властивості зазначеного класу систем: характер підпорядкованості по відношенню до систем вищого рівня ієрархії, а також ієрархічну „вкладеність” самої системи, коли її елементами є системи нижчого рівня того ж класу, а сама система виступає в якості елемента аналогічної системи вищого рівня (рис. 1).

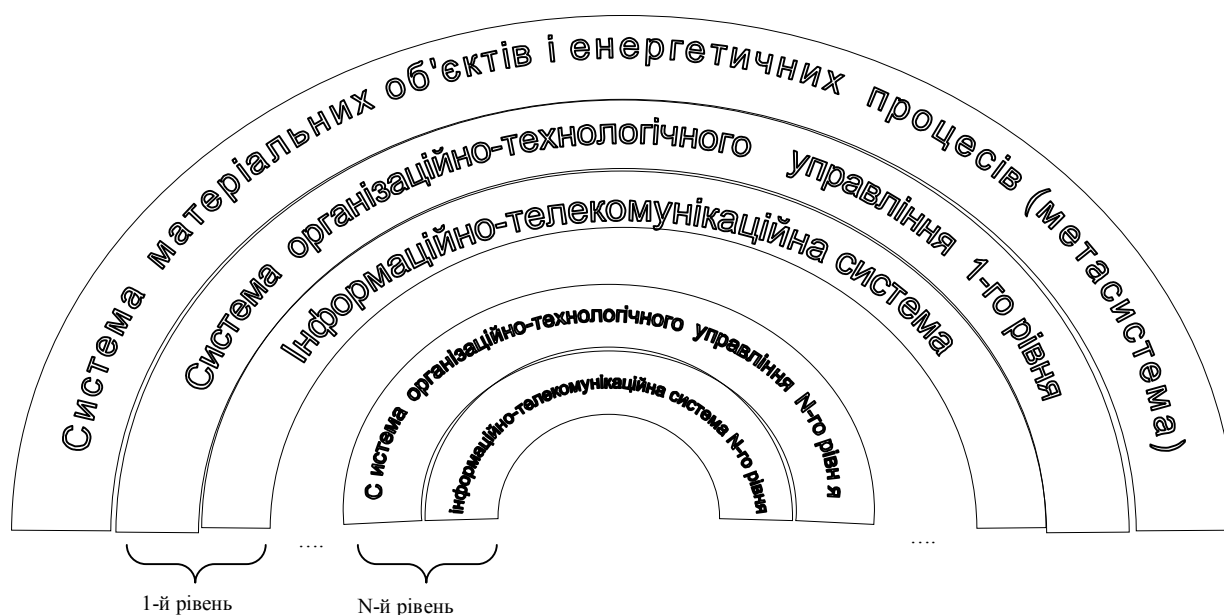

Рис. 1. Системоутворююча метаструктура

Другою суттєвою ознакою предметної області є те, що для всіх її складових головною субстанцією і об'єктом всіх технологічних процесів виступає інформація. Вона ж, у кінцевому результаті, виступає і в якості „спрямовуючої” сили матеріально-енергетичних процесів, що відбуваються в метасистемі.

Саме такий визначальний вплив інформації на життєдіяльність метасистеми пояснює ту життєво значиму роль систем, які забезпечують ефективну реалізацію усіх інформаційних процесів.

Незважаючи на значне різноманіття інформаційних процесів, що відбуваються, в системах організа-

ційно-технічного типу, можна виділити декілька базових процесів, технологічною комбінацією яких може бути представлений будь-який складний інформаційний процес в інформаційно-телекомунікаційній системі. Ці базові інформаційні процеси, перш за все, включають чотири основні види перетворень інформації: змістовне, формальне, комунікаційне і часове. В поєднанні з процесами, що забезпечують генерування нової інформації, та процесами її захисту можна виділити шість базових інформаційних процесів:

- 1) генерування і зчитування інформації;
- 2) накопичення та збереження інформації;

- 3) змістовної обробки інформації;
- 4) транспортування інформації;
- 5) зміни форми подання інформації;
- 6) захисту цілісності та конфіденційності інформації.

Зазначені базові інформаційні процеси поєднуються в інформаційно-телекомунікаційній системі певними технологічними схемами для реалізації прикладних інформаційних процесів (ПП). ПП, в свою чергу, складають основу організаційно-технологічного управління процесами в метасистемі і реалізуються через систему організаційно-технологічного управління (СОТУ) (рис. 2).

Рис. 2. Система організаційно-технологічного управління (СОТУ)

Таким чином, СОТУ виступає в якості підсистеми, яка визначає спрямованість всіх матеріально-енергетичних процесів в метасистемі і, тим самим, забезпечує ефективність виконання метасистемою своїх цільових функцій.

Результатом діяльності інформаційно-телекомунікаційних систем (ІТС) є інформація, яка в подальшому використовується для управління матеріально-енергетичними процесами в метасистемі. В залежності від того, як на завершальній стадії визначається остаточний зміст і подальше використання управляючої інформації, розрізняють прикладні інформаційні процеси організаційного і технологічного типу. В ПП організаційного типу на заклю-

чому етапі формування управляючої інформації в якості визначального елементу виступає людина (колектив людей). Для ПП технологічного типу роль такого елементу виконують технічні (програмно-технічні) засоби. В ряді випадків саме ця ознака є видоутворюючою для поділу ІТС на підсистеми технологічного і організаційного типу.

Мобільні телекомунікаційні мережі критичного застосування: вербальний опис предметної області

Розвиток загальних тенденцій щодо конвергенції інформаційних і телекомунікаційних технологій, взаємної інтеграції засобів змістовної обробки інфо-

рмації і засобів телекомунікацій обумовлюють актуальність наукових методологій, що базуються на єдиній концепції ІТС. Концептуальна інформаційно-понятійна модель відповідної предметної області розглядається, виходячи з уявлення побудови ІТС як єдиної технологічної основи реалізації прикладних інформаційних процесів управління в метасистемі.

Наведений вище концептуальний виклад уявлень щодо ІТС є узагальненням великого класу систем, формальний аналіз яких потребує введення додаткових виокремлюючих ознак для переходу до більш конкретно визначених класів систем, які, з одного боку, покривають область досліджень, а з другого боку, не містять надлишкових об'єктів, розгляд яких не передбачений програмою досліджень. Виходячи з мети досліджень, до числа таких ознак слід віднести:

- 1) корпоративність;
- 2) просторову розосередженість;
- 3) критичність застосування;
- 4) мобільність елементів і компонент;
- 5) агресивність середовища функціонування мобільних телекомунікаційних мереж критичного застосування (МТКМ КЗ);

- 6) людино-машинні взаємодії;
- 7) стадійність застосування.

Ознака корпоративності впливає із розгляду МТКМ КЗ як складової ІТС. Як було зазначено вище, ІТС в межах концептуальної моделі виступає матеріальною основою прикладних інформаційних процесів управління в конкретній метасистемі, а тому має чітко визначене прикладне спрямування. Це означає, що структура прикладних інформаційних процесів є „відбитком” прийнятої в метасистемі технології управління об'єктами і процесами. В свою чергу, характер процесів інформаційного обміну в СОТУ буде відображати властивості і закономірності функціональних зв'язків, які виникають в системі при реалізації певних технологій управління. Така функціональна обумовленість процесів інформаційного обміну в МТКМ КЗ в подальшому буде розглядатися як прояв ознаки корпоративності мережі.

Характерною виокремлюючою ознакою МТКМ КЗ є їх просторова розосередженість. Існує певна структуризація просторової розосередженості МТКМ КЗ. Вона обумовлена, в першу чергу, просторовим характером розташування об'єктів метасистеми і пов'язаним з ними розташуванням елементів СОТУ. На закономірності просторового розташування МТКМ КЗ впливає також ієрархічна будова основних складових метасистеми.

На рис. 3 наведена узагальнена просторова структура побудови ІТС *i*-го рівня ієрархії, виходячи із сучасних уявлень щодо компонентного складу визначеного класу систем. Як видно із рис. 3, ІТС *i*-го рівня складається із сукупності взаємопов'язаних об'єктових ІТС – об'єктових інформаційно-телекомунікаційних вузлів (ОІТВ), в межах яких реалізуються основні прикладні інформаційні процеси управління. Програмно-технічні засоби ОІТС зосереджені в межах певної визначеної території. Їх просторове розташування забезпечує зручність використання засобів ІТС в інтересах СОТУ.

Цілісність єдиного інформаційного простору ІТС забезпечується розгалуженою системою засобів телекомунікацій, які організаційно і технічно об'єднуються в ТКМ об'єктів (ТКМО) та опорну ТКМ (ОТКМ). ТКМО створює єдину систему обміну інформацією між елементами системи в межах просторового розташування об'єкта, а також забезпечує інформаційний обмін з деякими відокремленими елементами (абонентськими терміналами), розташованими за межами об'єкту. Ввід та вивід інформації в ІТС здійснюється через абонентські термінали, які виконують роль технічного системного інтерфейсу між ІТС та системою організаційно-технічного управління (СОТУ).

Аналіз сучасного стану розвитку інформаційно-телекомунікаційних технологій свідчить, що на сьогодні найбільш розповсюдженою формою такого системного інтерфейсу є система обслуговування запитів. Суть її полягає в тому, що ІТС свої інформаційно-телекомунікаційні ресурси надає системі організаційно-технічного управління у вигляді певного виду послуг. Для цього в її складі формується

та структурується визначена кількість програмно-технічних засобів (серверів), які спеціалізуються на певних видах інформаційних послуг: телекомунікаційних (ТК-сервери), розрахункових (ІТ-сервери), інформаційно-довідникових (ІІ-сервери), та інші.

Потоки запитів на певні види інформаційно-телекомунікаційних (ІТ) послуг надходять в ІТС через абонентські термінали, які розосереджені в просторі і, як було зазначено вище, виступають в ролі технічних інтерфейсів ІТС та СОТУ.

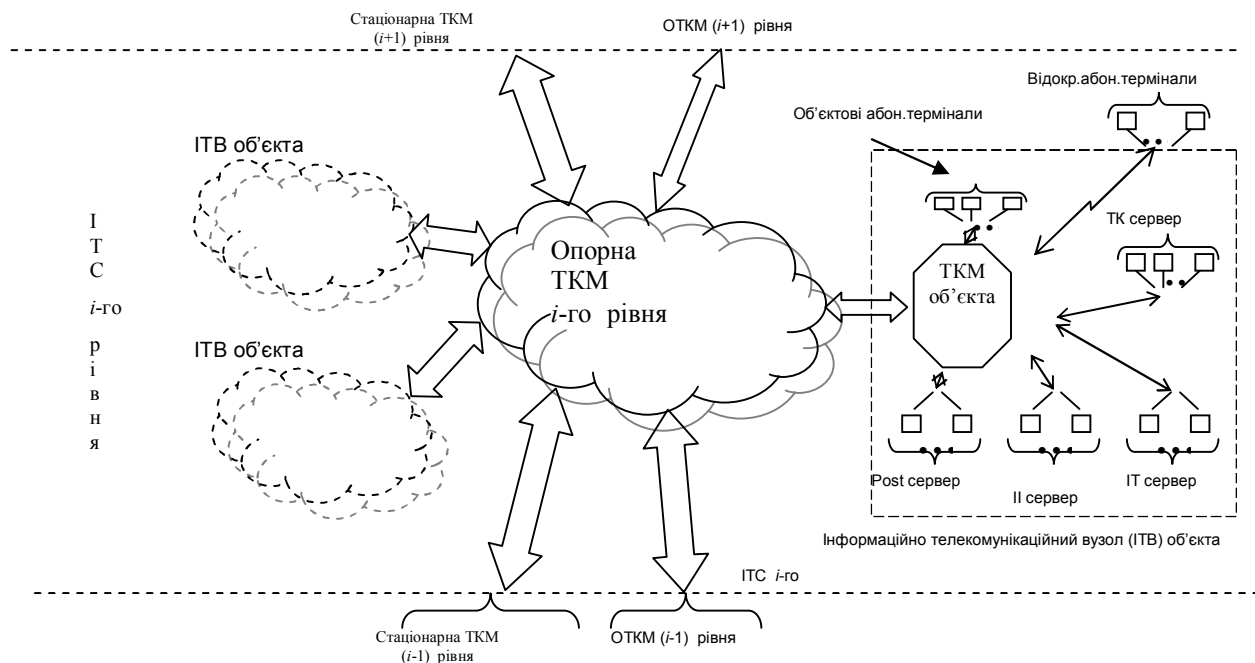

Рис. 3. Просторова структура ІТС

Жорстка функціональна взаємопов'язаність ІТС та МТКМ КЗ, з одного боку, та ІТС і СОТУ, з другого боку, обумовлюють появу зв'язків безпосереднього впливу якості виконання мережею цільових функцій на кінцеві результати функціонування метасистеми. Оскільки в межах запропонованого розгляду до уваги беруться лише клас метасистем, в якому відсутнє дублювання складових, можна стверджувати про редуцію системи ризиків, які виникають в МТКМ КЗ на систему ризиків метасистеми. Іншими словами, порушення виконання МТКМ КЗ свого цільового призначення можуть унеможливити виконання метасистемою своїх цільових функцій, а інколи і стати причиною її руйнування. Саме в такому контексті в подальшому буде сприйматися аббревіатура „КЗ” в скороченій назві об'єкту дослідження. Суттєвою видоутворюючою ознакою МТКМ КЗ є мобільність як окремих елементів і компонент мережі так і мережі в цілому. Необхідний рівень мобільності мережі і її елементів може досягатися двома шляхами:

- безпосереднім розташуванням інформаційно-телекомунікаційних засобів на елементах рухливості (метод апаратних);
- компонуванням ІТ засобів в спеціальних конструктивах, які дозволяють переміщати їх засобами рухливості (контейнерний метод).

Сучасний досвід побудови мобільних ТКМ показує, що найбільш ефективним способом комплексування засобів телекомунікацій із засобами рухливості є модульна побудова мережі та її елементів (рис. 4). При цьому на нижньому рівні створюються базові модулі двох видів: монофункціональний мобільний модуль (МФММ) і поліфункціональний мобільний модуль (ПФММ). В МФММ при формуванні мобільного конструктива використовуються засоби телекомунікацій, які з точки зору системоутворення мережі виконують унітарну функцію (наприклад: каналоутворення, комутація, захист інформації і таке інше). В конструктиві ПФММ можуть поєднуватися засоби телекомунікацій різного функціонального спрямування.

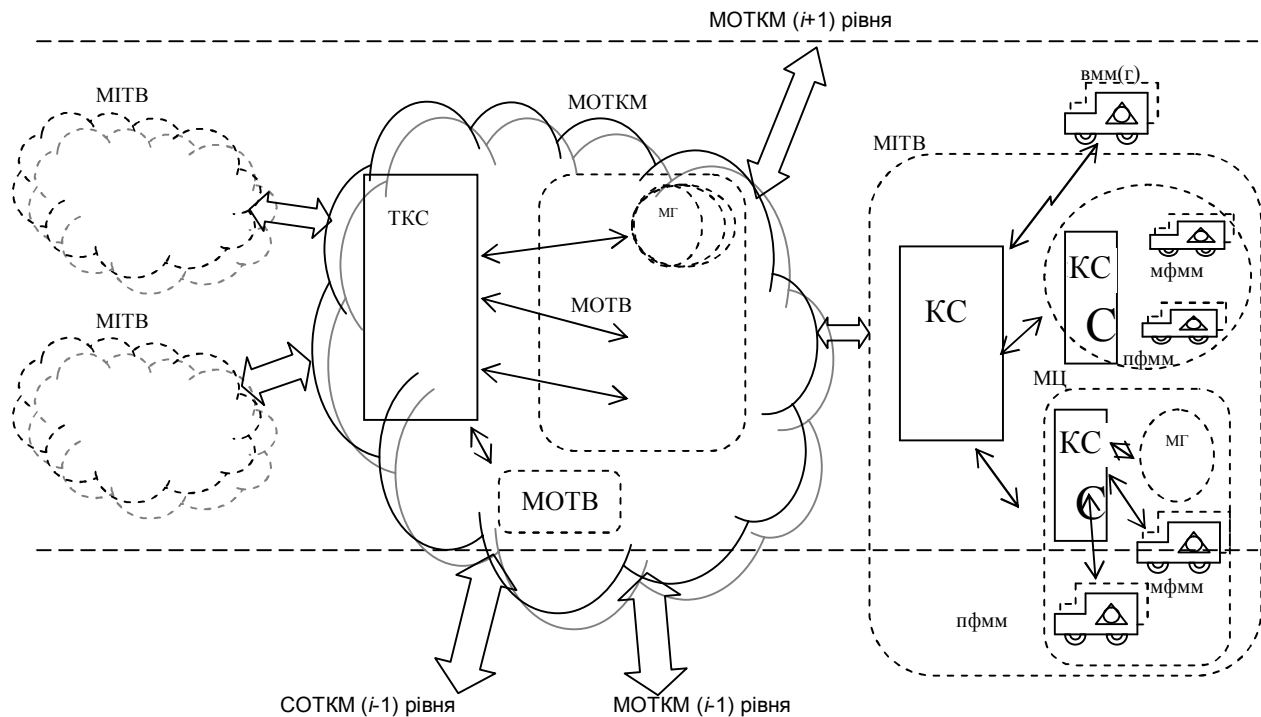

Рис. 4. Структура мобільних компонентів ТКМ:

КС – комунікаційне середовище; МОТКМ – мобільна опорна телекомунікаційна мережа; ТКС – телекомунікаційне середовище; МОТВ – мобільний опорний телекомунікаційний вузол; СОТКМ – стаціонарна опорна телекомунікаційна мережа; МФММ – монофункціональний мобільний модуль; ПФММ – поліфункціональний мобільний модуль; МГ – мобільна група; МІТВ – мобільний інформаційно-телекомунікаційний вузол; ВММ(Г) – відокремлений мобільний модуль(група)

Наявність базових мобільних модулів дає можливість утворення мобільних компонент більш високого рівня: мобільних груп, мобільних центрів, мобільних вузлів і мобільних мереж (рис. 4). Необхідно підкреслити, що в подальшому всі мобільні видоутворення ТКМ будуть розглядатися, з одного боку, як самостійні специфічні об'єкти дослідження, а, з другого боку, як складові єдиної ТКМ, яка формується із мобільної та стаціонарної компонент.

Важливою видоутворюючою ознакою класу МТКМ КЗ є специфічні ознаки середовища, в якому передбачається застосування мережі. Умови застосування МТКМ КЗ характеризуються проявом значної кількості факторів дестабілізуючого і руйнуючого впливу, які спричиняють виникнення суттєвих ризиків для процесів інформаційного обміну в системі. При цьому діапазон інтенсивностей і спектр прояву „агресивності” середовища, в якому функціонують програмно-технічні засоби мережі, настільки значні, що негативні наслідки їх впливу охоплюють практично весь діапазон порушень ін-

формаційного обміну – від погіршення показників якості обміну до тривалого його припинення як на ряді напрямків, так і в мережі в цілому.

Мобільний характер мережі і значний динамізм структури та специфічні особливості застосування МТКМ КЗ в значній мірі обумовлюють необхідність застосування в мережі значної кількості різноманітних людино-машинних взаємодій, які виникають в результаті дій адміністративного та інженерно-технічного персоналу в процесі планування, підготовки до використання, розгортання і забезпечення експлуатації програмно-технічних засобів телекомунікацій. Ці особливості МТКМ КЗ обумовлюють стадійний характер процесу застосування мережі. В узагальненому виді етапи життєвого циклу МТКМ КЗ представлені на рис. 5.

За виключенням початкової стадії створення програмно-технічних засобів телекомунікацій та кінцевого етапу припинення експлуатації мережі, весь життєвий цикл мережі може бути поданий у вигляді певної кількості циклів застосування МТКМ

Рис. 5. Часова структура життєвого циклу

КЗ за призначенням, в проміжках між якими мобільні компоненти мережі проходять технічне обслуговування, модернізацію та поновлюють свої програмно-технічні засоби. Такі специфічні особливості життєвого циклу обумовлюють наявність в мережі і її складових значної долі людської компоненти, яка суттєво впливає на якість виконання функціональних задач щодо забезпечення передачі заданих обсягів інформації з установленими показниками якості. Тому врахування людської компоненти при виконанні функціональних задач в мережі є неодмінною умовою адекватності моделей, які використовуються в задачах аналізу і синтезу МТКМ КЗ.

Загальні вимоги до системи термінів та визначень МТКМ КЗ

Система термінів та визначень створюється як узагальнення вербального опису певної предметної області, головною вимогою до якої є її адекватне відображення суттєвих сторін її морфологічної структури і функціональних процесів, які відбуваються в системі. Лише в цьому випадку можна говорити про систему термінів і визначень як коректну інформаційно-понятійну модель предметної області. Основою і відправним пунктом створення такої моделі є вербальний опис відповідної предметної області. Для того, щоб наведений вище опис морфологічної структури і функціональних процесів ІТС був сприйнятий в якості основи інформаційно-понятійної моделі, необхідно виконання наступних умов:

- основні поняття та визначення (базові терміни і визначення) за змістом повинні відповідати суттєвим сторонам морфологічної структури і функціональних процесів в МТКМ КЗ;
- співставлення визначень і понять не повинно приводити до вияву порушень множинних властивос-

тей будови МТКМ КЗ (включеність, підпорядкованість, транзитивність, комунікативність і таке інше);

- видоутворення нових понять і термінів на основі базових визначень не повинно приводити до протиріч між новоутвореними поняттями та їх вербальним описом морфологічної структури і функціональних процесів в МТКМ КЗ;

- узгодженість за змістом і термінологією з нормативними інформаційно-понятійними моделями родинних і суміжних областей;

- сукупність базових понять та новоутворень на їх основі повинна створювати вичерпний опис предметної області в межах її вихідної вербальної моделі.

Для спрощення аналізу відповідності інформаційно-понятійної моделі зазначеними вимогам будемо використовувати узагальнену класифікацію і умовне позначення понять за наступними ознаками:

- по належності до моделі (X): внутрішні (B); зовнішні (Z); інтерфейсні (C).
- по належності до видоутворень (Y): базові (B); похідні (Π).
- по належності до рівня підпорядкованості (Z): вищого рівня (I); нижчого рівня (II); рівнозначні (0).

В межах визначеної класифікації будуть застосовуватися умовні позначення понять типу P_{xyi} , де P_i – умовне позначення поняття; X – клас поняття у відповідності з ознакою X ; Y – клас поняття у відповідності з ознакою Y . Наприклад, позначення $P_{бзI}$ умовно позначає поняття P_i із класу базових зовнішніх.

Нижче наводиться множина понять і їх визначень для попереднього вербального опису класу МТКМ КЗ.

Система термінів та визначень МТКМ КЗ

Метасистема ($P_{зII}$) — система вищого рівня, яка є кінцевою з точки зору показників цілеутворення і

в межах якої ведеться розгляд складових підсистем.

Система організаційно-технологічного управління (СОТУ) (P_{312}) – система, яка є важливою складовою систем штучного походження і яка впливає на характер і спрямованість основних матеріально-енергетичних процесів в метасистемі.

Інформаційно-телекомунікаційна система (ІТС) (P_{313}) — сукупність програмно-технічних засобів інформатизації і телекомунікацій, адміністративно-технічного персоналу та забезпечуючих засобів і систем, взаємопов'язаних і узгоджених за функціями і задачами в єдину систему з метою надання інформаційно-телекомунікаційних послуг визначеній множині об'єктів і елементів СОТУ (абонентів ІТС).

Інформаційно-телекомунікаційні послуги (послуги ІТС) (P_{c11}) – можливості ІТС задовольняти потреби абонентів ІТС в інформації, її обробці і транспортуванні для абонентів СОТУ.

Прикладні інформаційні процеси (ППП) (P_{c12}) – упорядкована сукупність розгорнутих в просторі і часі базових інформаційних процесів, спрямованих на обслуговування потоків запитів від об'єктів СОТУ.

Запит послуг ІТС (запити) (P_{c13}) – регламентовані процедури ініціювання процесу надання певних видів інформаційно-телекомунікаційних послуг ІТС.

Абоненти ІТС (P_{c14}) – визначена множина об'єктів СОТУ, яким надано право і технічні можливості для формування запитів на отримання певних послуг ІТС.

Базові інформаційні процеси (БІП) (P_{c15}) – мінімально необхідна множина процесів обробки інформації, за допомогою яких може бути відтворений будь який ППП із заданими властивостями. До числа БІП ІТС відносяться: генерація і зчитування інформації, накопичення і збереження інформації, змістовна обробка інформації, транспортування інформації, зміна форми подання інформації, захист інформації.

Телекомунікаційна мережа (ТКМ) (P_{601}) – складова ІТС, яка забезпечує передачу заданих обсягів інформації між об'єктами СОТУ із визначеною якістю. Виконання мережею своїх цільових функцій здійснюється шляхом реалізації телекомунікаційних процесів.

Базові телекомунікаційні процеси (БТП) (P_{602}) – мінімально необхідна множина процесів обробки інформації, яка в поєднанні з певною телекомунікаційною технологією забезпечує транспортування заданих обсягів інформації із визначеною якістю.

Телекомунікаційна технологія (ТКТ) (P_{6n0}) – сукупність методів, алгоритмів, процедур, які визначають види, зміст і послідовність застосування в часі і просторі базових телекомунікаційних процесів для вирішення задач транспортування інформації між абонентами СОТУ.

Видоутворюючі ознаки МТКМ КЗ (P_{300}) – сукупність властивостей ТКМ, які дозволяють в загальному класі ТКМ сформувати множину МТКМ КЗ як підклас подібних систем. До числа ознак, що визначають МТКМ КЗ як окремий підклас, відносяться: корпоративність; просторова розосередженість; критичність застосування; мобільність мережі; агресивний вплив середовища; епізодичність застосування; людино-машинні взаємодії.

Корпоративність (P_{300}) – видоутворююча ознака ТКМ; поєднує в один клас мережі, які забезпечують інформаційний обмін в СОТУ і являються їх невід'ємною складовою.

Просторова розосередженість (P_{300}) – властивість ТКМ, яка проявляється в розосередженості в межах певних територій об'єктів МТКМ КЗ. За ознакою просторової розосередженості в складі МТКМ КЗ розрізняються три типи об'єктів: віддалений елемент, локальна ТКМ, опорна ТКМ.

Віддалений елемент (P_{6n0}) – елемент МТКМ КЗ, який автономно виконує одну (декілька) функцій в складі мережі і розташовується на певній відстані від основних об'єктів мережі.

Локальна ТКМ (P_{6n0}) – сукупність елементів МТКМ КЗ, територіально зосереджених в межах певного об'єкту СОТУ.

Опорна ТКМ (P_{6n0}) – просторове угруповання елементів МТКМ КЗ, які забезпечують інформаційний обмін між абонентами, розташованими в межах визначеної території.

Критичність застосування (P_{300}) – видоутворююча

ознака МТКМ КЗ, яка поєднує в один клас ТКМ, якість функціонування яких можуть спричинити виникнення суттєвих ризиків для функціонування всієї метасистеми або її життєво важливих підсистем.

Мобільність мережі ($P_{з60}$) – властивість МТКМ КЗ, яка забезпечує переміщення в часі і просторі елементів мережі, розгортання основних елементів і систем, а також реконфігурацію структури мережі при змінах задач і умов функціонування. За ознакою мобільності в складі МТКМ КЗ можуть використовуватись: мобільні монофункціональні модулі (ММФМ), мобільні поліфункціональні модулі (МПФМ), мобільні групи, мобільні центри, мобільні телекомунікаційні вузли.

Мобільний монофункціональний модуль (ММФМ) ($P_{ен0}$) – конструктивне поєднання телекомунікаційних засобів і засобів рухомості, які забезпечують виконання однотипних функцій в телекомунікаційному процесі.

Мобільний поліфункціональний модуль (МПФМ) ($P_{ен0}$) – конструктивне поєднання телекомунікаційних засобів і засобів рухомості, які забезпечують виконання різнорідних функцій в телекомунікаційному процесі.

Мобільні групи ($P_{ен0}$) – сукупність ММФМ і (або) МПФМ об'єднаних функціонально в єдиний елемент з метою виконання окремих задач забезпечення телекомунікаційного процесу.

Мобільні центри (МТЦ) ($P_{ен0}$) – сукупність мобільних груп і мобільних модулів об'єднаних в телекомунікаційний об'єкт для виконання окремих задач телекомунікаційного процесу в межах телекомунікаційного вузла.

Мобільний телекомунікаційний вузол (МТВ) ($P_{ен0}$) – територіальне поєднання МТЦ, мобільних груп і окремих ММФМ і МПФМ для забезпечення виконання задач інформаційного обміну в межах МТКМ КЗ.

Мобільна телекомунікаційна мережа (МТКМ) ($P_{ен0}$) – телекомунікаційна мережа, в якій телекомунікаційні засоби поєднані із засобами рухомості з метою досягнення необхідних властивостей мобільності.

Агресивний вплив середовища ($P_{з60}$) – сукупна

дія на МТКМ КЗ руйнівних і дестабілізуючих факторів, яка спричиняє суттєве погіршення показників ефективності інформаційного обміну між абонентами мережі.

Епізодичність і стадійність застосування МТКМ КЗ ($P_{з60}$) – особливість етапів життєвого циклу МТКМ КЗ, яка пов'язана із застосуванням мережі лише у певні проміжки часу у чітко визначеній послідовності стадій: планування, переміщення, розгортання, забезпечення інформаційного обміну і згортання мережі.

Людино-машинні взаємодії ($P_{з60}$) – властивості, які пов'язані із суттєвим впливом на телекомунікаційні процеси в МТКМ КЗ широкого спектру людино-машинних взаємодій і які виникають між програмно-технічними засобами телекомунікацій та адміністративно-технічним персоналом.

Таким чином, у статті надано структуру мобільних телекомунікаційних мереж і базові поняття щодо МТКМ. Надалі доцільно розробити та дослідити детальні моделі їхнього функціонування.

Література

1. Гуржій А.М., Коряк С.Ф., Самсонов В.В., Склярів О.Я. Контроль та керування корпоративними комп'ютерними мережами: інструментальні засоби та технології. – Х., 2003 – 664 с.
2. Олифер В.Г., Олифер Н.А. Основы сетей передачи данных – М.: ИНТУИТ.РУ, 2003. – 248 с.
3. Фрэнк Г., Фриш И. Сети, связь и потоки / Под ред. Д.А. Поспелова. – М.: Связь, 1978. – 448 с.
4. Романов А.И. Телекоммуникационные сети и управление: Учебное пособие. – К.: ИПЦ «Киевский университет», 2003. – 247 с.
5. Безкоровайный М.М., Костогрызов А.И., Львов В.М. Инструментально-моделирующий комплекс для оценки качества функционирования информационных систем «КОК©». – М.: "Вооружение. Политика. Конверсия", 2002. – 305 с.

Надійшла до редакції 7.03.2006

Рецензент: д-р техн. наук, проф. В.С. Харченко, Національний аерокосмічний університет ім. М.С. Жуковського «ХАІ», Харків.